

HAGYOMÁNYOZÓDÁS ÉS VÁLTOZÁS: A 18. SZÁZAD IRODALMA

– Bevezető a XVIII. Századi Osztály 2024. március 19-ei kézikönyv-előkészítő műhelynapjához* –

TÜSKÉS GÁBOR

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Irodalomtudományi Kutatóintézet
tudományos tanácsadó, osztályvezető

E-mail: tuskes.gabor@abtk.hu

ORCID 0000 0002 0177 1355

Tradition and Transformation: The Literature of the 18th Century

– Introduction to the Manual Preparation Workshop of the 18th-Century Department, March 19, 2024 –

Since 2005, the Institute for Literary Studies of the Hungarian Academy of Sciences (currently HUN-REN Research Centre for the Humanities) has been preparing a new companion volume for Hungarian literature. Based on the initiating role of former institute director László Szörényi, the study presents the outline of the preliminary concept of the 18th-century volume. The main goal of the concept is to draw attention to the reorganizations taking place between the era of old and modern literature, and to confront the heterogeneous phenomena that exist side by side at the same time. Another goal is to understand Hungarian literature of the century along the lines of the problems which arose in the international scholarship on European literary history, and to place it in the foreground of literary thinking. The aim is also to present in detail the separation process of litterae and literature, the change in meaning of contemporary literary concepts, the institutionalization of literature and the antecedents and development of the concept of „fiction”. The starting point is a pragmatic concept of literature, according to which it is a system of literary works including the processes of creation, transmission and reception, as well as functions and contexts.

Keywords: Hungarian literary history, literary scholarship, literature of the 18th century, companion

* A jelen írás a címben jelzett műhelynapon rövidített formában elhangzott bevezető néhány ponton kiegészített, jegyzetekkel ellátott változata.

A nyolcvanéves Szörényi Lászlónak

■ A 18. század irodalmának tervezett bemutatásában abból indultunk ki, hogy az irodalom a század elején nagyjából még a tudományok – a *litterae* – része, jórészt azok keretein belül „működik”, a század végén azonban már önálló jelenség.¹ A tudós humanista költő típusa mellett megjelenik és egyre nagyobb teret nyer az ihletett költő ideálja, a retorikai alapú, imitációelvű irodalomszemlélet fokozatosan átadja helyét az esztétikai szempontokat érvényesítő felfogásnak. Fontos vonás a tudáselemek, műfajok, eszme-, ízlés- és stílusáramlatok heterogeneitása; a különböző retorikai, poétikai, esztétikai és más törekvések keveredése, kölcsönhatása és gyakori ellentmondásossága. Számos vonatkozásban tovább élnek a 17. század szemléleti sajátosságai, motívumai és irodalmi technikái, ugyanakkor a korábbinál jóval nagyobb mértékben áramlanak be a kortárs francia, olasz, német és angol irodalom ösztönzései. A század jelentősége a korábbi időszakok irodalmának fennmaradásában, számbavételében és kritikai értékelésében aligha túlbecsülhető. A század utolsó harmadának nagy változásai részben a századközép folyamatait teljesítik ki, a századközép jelenségei gyakran a század első felének kezdeményezéseire épülnek, a 19. század irodalmának több kulcsjelensége a 18. században gyökerezik.

Az egész századot végigkíséri az anonimitás problémája, a többnyelvűség, az értekező próza és a kéziratoság nagyarányú jelenléte. Alapvetően megváltozik az irodalmi gondolkodás szerkezete, a tudás birtokosainak és az irodalom művelőinek az összetétele, szerepe és identitása. A jelentős írók egy része különféle okok miatt ismeretlenül, magányban alkotott, és nem vállalt látványos társadalmi szerepet. Következetes munkával nemesítette a nyelvet, feltárta az irodalmi érzékelés és kifejezés új lehetőségeit, műfajokat teremtett, idegen nyelvű műveket adaptált vagy új eszméket közvetített, és mintegy rejtve építette azt az irodalmi Magyarországot, amely évtizedekkel később, közvetlenül vagy közvetve, alapul szolgált új törekvéseknek, és elindította a kifejezés és gondolkodás új folyamatait.

¹ Szörényi László, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének igazgatója „Az új magyar irodalomtörténeti kézikönyv első előkészítő tanácskozása” címmel (kiemelés az eredetiben – T. G.) 2005. november 30-án 11 órára összehívott értekezletet hívott össze az Eötvös Könyvtár olvasótermébe, melyen a meghívó szerint: „A megjelenés mindenki számára kötelező!” Az értekezleten Szörényi László „Megnyitó és visszatekintés” című bevezetőjét követően Veres András, Szili József, Bene Sándor – Kecskeméti Gábor, Ferenczi László, Angyalosi Gergely, Hites Sándor és Csörsz Rumen István tartott referátumot. Bevezetőjében Szörényi László elmondta, a kézikönyv címe „A magyar irodalom története” lesz, a két kötetre tervezett munka négy év alatt készül el, és „ki ki a saját témájából” fog benne dolgozni. Szörényi László 2012-ig irányította a munkát, közben több pályázatot nyújtott be a hiányzó alap kutatások elvégzésére és a külső munkatársak bevonásához szükséges anyagi források biztosítására. Ezeket a pályázatokat különféle indoklással rendre elutasították. A kézikönyv előkészítésének Szörényi László által irányított első, hétéves szakasza ugyanúgy megérdemli a majdani tudománytörténet-írás figyelmét, mint a Kecskeméti Gábor intézetigazgató nevéhez kapcsolódó, jelenleg is tartó későbbi időszak.

Kevés olyan időszakot ismerünk a régi magyar irodalom történetében, mint a 18. század utolsó harmada, amikor minden korábbit meghaladó intenzitással, szinte egymásra torlódva jelennek meg a legkülönbébb újító törekvések. Ugrásszerűen megnő az irodalom mennyisége, minősége és formai változatossága, heves viták bontakoznak ki a verstan, a fordításelmélet, a nyelv, az ízlés, a poézis mibenléte, az eredetiség és az esztétikum kérdéseiről. A „tradíciók” és az „újítások” más-más arányban ugyan, de együtt vannak jelen az életművekben és a művekben. Egymás mellett, egymással kölcsönhatásban sokféle hagyomány él és újul meg. A különböző hagyományok nem kizárják, hanem kiegészítik és feltételezik egymást. Az irodalomnak csak a hagyomány egészében elhelyezendő sokfélesége létezik. Egy-egy irányzat képviselője elutasíthatja a többi irányzatot, de az irodalomtörténet nem dolgozhat a tagadás fogalmával. Ugyanaz a jelenség az adott episztémé függvényében egyaránt értelmezhető folytonosságként, megszakítottságként, újításként vagy fordulatként.

A század irodalmát uralkodókra, történelmi dátumokra, írói önértelmezésekre, nemzedéki korszaktudatokra vagy más előfeltevésekre épülő fejlődéstörténetek és mechanikus periodizációk helyett önnön logikája és működésmódja szerint, folyamatosság és változás, mintakövetés és eredetiség állandó kettősségében szeretnénk megérteni és jellemezni. Az egyedit szeretnénk meghagyni egyedinek, és nem kívánjuk összefogni kétes vagy bizonytalan egységekbe. Fő célunk, hogy a régiség és a modernség korszaka között végbemenő átrendeződésekre, irány- és súlypontváltásokra irányítsuk a figyelmet, és szembesítsük az egy időben egymás mellett létező jelenségeket. Tetten érjük az adott időszakban jelentkező „új” belső dinamikáját, a változás keletkezését és állapotát, bemutassuk az integratív és disszimilatív folyamatokat, érzékeltessük ezek egybefonódását, szétválását és összetett viszonyrendszerét.

További kiemelt célunk a *litterae*–literatúra elkülönülési folyamatának, a korabeli fogalmak jelentésváltozásának, az irodalom intézményesülésének és a „szépirodalom”-fogalom előzményeinek és kialakulásának az árnyalt bemutatása. Súlyt helyezünk a magyarnyelvűség történetére, a nyelvvel kapcsolatos reflexiókra, a nyelv helyzetének megváltozására, a kéziratosságra, a latin nyelvű és a latinból a magyar nyelvű irodalomba átvetető formákra és a fordításiirodalomra. A magyarországi magyar és nem magyar nyelvű irodalmakat rendszeres összefüggésben vizsgáljuk. Figyelünk a közérdekű és populáris közlésmódokra, a filozófiai áramlatok irodalmi vonatkozásaira, az irodalmi és a szóbeli hagyományok, a féliródmű és irodalom alatti formák kölcsönhatásaira, az irodalom szerényebb munkásainak összeadódó hozzájárulására. Megkísérlünk a korabeli valóságot modelláló egyensúlyt létrehozni az első renden irodalmi és az irodalmi vonatkozással is rendelkező tudományos, népszerű-tudományos művek bemutatása között, különös tekintettel az írói életművek és szerepkörök egész századon végighúzódó megosztottságára.

Figyelmet fordítunk a reflektált fogalomhasználatra, miközben igyekszünk megszabadulni a különféle posztulátumokhoz kötődő, ideológiai töltésű, pontatlan fogalomkészlettől, mint például „kibontakozás”, „fejlődés”, „hatás”, „korszellem”, „modernitás”, „szekularizáció”, „nemzetietlen kor”, „népiesség”. Kerülni próbáljuk a

stílustörténeti egyetemesség horizontját, a normatív esztétika műközpontúságát és a műegész fikcióját. A modernséget Szegedy-Maszák Mihály nyomán „szüntelenül változó távlat függvénye”-nek tartjuk;² az „új” – egyetértve Görömbei András megfogalmazásával – „mindig az, ami minden régit magába foglal, de még hozzá is ad valamit”.³ Másként kifejezve, a „novum contra usum”, az egypólusú „modern” látószög helyett a hagyomány és az új közötti állandó oszcilláció, az „új” változatainak és fokozatainak a vizsgálatára teszünk javaslatot.

Fontos célunk az európai irodalomtörténet nemzetközi szakirodalmában felvetődő problémák mentén megérteni a század magyar irodalmát, és elhelyezni azt az irodalmi gondolkodás egyik fókuszában. Megkíséreljük reflektálni a magyar irodalomtudomány utóbbi évtizedekben végbement megújulását, és tekintetbe vesszük az irodalmi kultúrát és az irodalomtudományi diskurzust ért érték-, presztízs- és potenciálvesztést. Ehhez nélkülözhetetlennek tartjuk, hogy újratárgyaljuk és a korábitól eltérő kontextusba foglaljuk a jelenségeket és műveket, és rámutassunk megoldatlan vagy nyitott kérdésekre. Együtt kívánjuk bemutatni a különféle hagyományvonalakat, átalakulásokat és töréseket, a század második felében megjelenő új tendenciákat és az irodalom funkcióváltásait. Kontrasztok tételezése és ellentétpárok felállítása helyett az irodalmi folyamat egészére helyezzük a hangsúlyt. Szem előtt tartjuk a szerzők, művek és befogadók többszörös kontextusait, intertextualitását és funkcionalitását, továbbá hogy az irodalmi diskurzus és a szubjektum együtt hozzák létre a műveket.

A költői, írói munkásságok terén egyik század, így a 18. század sem határolható körül kerek évszámokkal. A választott időhatárok – kb. 1700 és kb. 1800 – nem metszik ki naptárszerűen a tárgyalt időszakot a történeti folyamatból. Viszonyítási pontokként tekintünk rájuk, ugyanúgy, mint a században végbemenő átalakulások előzményeire és következményeire. Igyekszünk tartózkodni a századon belüli időhatárok előzetes kijelölésétől. A kérdést, hogy vannak-e olyan egyneműsítő mozzanatok a század irodalmában, amelyek indokoltá teszik belső alkorszakok elkülönítését, egyelőre nyitva hagyjuk. Legkésőbb a 2000-es évek elején bizonyossá vált: a 18. század, azon belül a felvilágosodás irodalmát nem lehet a hagyományos irodalomtörténeti periodizáció mentén és a 17. század második felében született tudományos és irodalmi felismerések figyelembevételével értelmezni. Tekintetbe vesszük, hogy a felvilágosodás ösztönzései jórészt közvetett és tompított formában, részben hatástalanítva, vallási eszmékkel és konzervatív-rendi elképzelésekkel összekapcsolódva, a csoda, a fantasztikum és az irreális iránti igény továbbélésével párhuzamosan jelentek meg. Tisztában vagyunk azzal, hogy a felvilágosodás fogalmát és metaforikáját gyakran máig arra használják, hogy különböző koncepciókat és cselekvésformákat legiti-

² SZEGEDY-MASZÁK Mihály, „A művészi értékek állandósága és változékonysága: Babits európai irodalomtörténete”, *Alföld* 48, 10. sz. (1997): 48–61, 56.

³ PAP Pál szerk., „Görömbei András és Nagy Gáspár Varsóban: 2000. május 16. Varsó, ul. Marszałkowska 80”, *Hitel* 26, 11. sz. (2013): 70–84, 71.

máljanak vagy leküzdjenek a segítségével. Számolunk azzal, hogy a reformkor irodalma nem Kisfaludy Sándorral, Katona Józseffel, Kölcseyvel és Vörösmartyval kezdődik, a kezdetek ott vannak jóval korábban, a 18. század utolsó harmadának törekvéseiben.

A koncepció kidolgozásában iránymutatóként szolgáltak – többek között – a Tarnai Andor és Csetri Lajos által írt és összeállított 1981-es kritikátörténeti kötet 18. századi részei,⁴ Kosáry Domokos művelődéstörténeti szintézisének szemléleti tendenciái és Tarnai Andornak a kötetéről írt bírálata,⁵ Szörényi László könyve a magyarországi latin hősepikáról⁶ és Bíró Ferenc korszakmonográfiája.⁷ Több tanulás megfogalmazására nyújtott lehetőséget Szajbély Mihály könyve a század második felének irodalomszemléletéről, költészetfogalmáról és műfajelméletéről,⁸ a Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztésében megjelent háromkötetes tanulmánygyűjtemény és a munka kritikai fogadtatása,⁹ továbbá Debreczeni Attila monográfiája az 1780-as, 90-es évek irodalmi folyamatairól, programjairól és vitáiról, a *res publica litteraria* átalakulásáról, nemzet, érzékenység, identitás és literatúra fogalmairól.¹⁰ Figyelembe vettük Bene Sándor és Kecskeméti Gábor két közös programtanulmányát, Kecskeméti Gábor két koncepciótanulmányát, valamint Hites Sándor módszertani javaslatát és a 19. századi kötetek szinopszisát bemutató tanulmányát.¹¹ Tekintetbe vettük

⁴ TARNAI Andor és CSETRI Lajos, *Rendszerek: A kezdetektől a romantikáig*, A magyar kritika évszázadai 1 (Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1981), 188–378.

⁵ KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980), bővített kiadás: 1996. TARNAI Andor, „Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 86 (1982): 363–370.

⁶ SZÖRÉNYI László, *Hunok és jezsuiták: Fejezetek a magyarországi latin hősepika történetéből* (Budapest: AmfipressZ Kiadó, 1993).

⁷ BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma* (Budapest: Balassi Kiadó, 1994).

⁸ SZAJBÉLY Mihály, „Idzadnak a magyar tollak”: *Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig* (Budapest: Akadémiai Kiadó–Universitas Kiadó, 2001).

⁹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, főszerk., *A magyar irodalom története*, 3 köt. (Budapest: Gondolat Kiadó, 2007). A kritikai fogadtatás jelentős részének bibliográfiája: KECSKEMÉTI Gábor, „Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő magyar irodalomtörténet megalapozása”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 118 (2014): 747–783, 758, 12. jegyzet.

¹⁰ DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek: Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában* (Budapest: Universitas Kiadó, 2009).

¹¹ BENE Sándor és KECSKEMÉTI Gábor, „Régi ötletek az új irodalomtörténethez (5+1)”, *Literatura* 32 (2006): 238–251; BENE Sándor és KECSKEMÉTI Gábor, „Javaslatok egy új irodalomtörténet elvi alapvetéséhez és régi magyar irodalomtörténeti részének felépítéséhez”, *Helikon* 55 (2009): 201–225; KECSKEMÉTI Gábor, „Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő magyar irodalomtörténet megalapozása”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 118 (2014): 747–783; KECSKEMÉTI Gábor, „A régiséget értelmező irodalomtörténeti gyakorlat reflektált és reflektálatlan szemléleti alapjairól”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 119 (2015): 577–584; HITES Sándor, „A magyarországi irodalmak műfaj története a 19. században: Módszertani javaslat”, *Irodalomtörténet* 92 (2011): 131–149; HITES Sándor, „Magyar irodalom a 19. században: Az új magyar irodalomtörténeti kézikönyv 19. századi köteteinek szinopszisa”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 119 (2015): 651–692.

a régi magyar irodalom kézikönyvbeli tárgyalására Bene Sándor és Kecskeméti Gábor által létrehozott elképzelés legújabb, belső használatra szánt változatát.¹² Ebből megtartottuk a 17. századi irodalomban elkülönített négy nagy tárgyi-tematikai diskurzuscsoportot, és kiegészítettük a filozófiai és népszerű tudományos irodalom, valamint a nyelvkritika diskurzusaival. A jelenségek és folyamatok egy részét a tervezett fejezetek az egész századra kiterjedően tekintik át, ugyanakkor megkülönböztetett figyelmet fordítunk a század második felében végbement változásokra.

A tervezet jelenlegi változata sok éven át, több részletben, jelentős időbeli kihasználással formálódott. Magán viseli a többszöri átdolgozás és az időközben többször megváltozott főszerkesztői koncepcióhoz történt adaptáció nyomait. A témakörök előzetes kifejtésének módja és terjedelme nem egységes, ami önmagában is jelzi a megközelítések sokféleségét. Az újdonságok közé tartozik a kortárs irodalmi tudatból hiányzó vagy annak perifériáján elhelyezkedő jelenségek, szerzők, művek és műfajok érdemi bemutatása és kontextualizálása; az irodalom nyelvi meghatározottságának kidolgozása. Újnak számít a populáris regiszterek, a közköltészeti funkció, közköltészet és irodalom kölcsönhatásának feldolgozása, a népiességfogalom újraértelmezése. Az újdonságok közé sorolható az intézményesülési folyamatok, az irodalmi nyilvánosság feltételrendszerének és színtereinek, a kritika és az esztétikai gondolkodás kezdeteinek az árnyalt bemutatása. Ide tartozik II. Rákóczi Ferenc, Mikes Kelemen, Bessenyei György, Csokonai Vitéz Mihály és Verseghy Ferenc életművének új szemléletű tárgyalása, a művek világirodalmi kapcsolatainak feltárása. Újdonság az is, hogy 18. századi kötetrészt helyett immár önálló 18. századi kötetről beszélhetünk.

Módszertani szempontból úgy gondoljuk, az irodalmi folyamatok rendszerezése és újrakonstruálása nem alapozható a tárgytól független elméletekre, műfaji felosztásokra vagy más szabályokra. Meggyőződésünk, hogy az alkotófolyamat egészéből, filológia és kritika egymásrataltságából kiindulva, a mindenkor nyelvi, poétikai, retorikai és narratív hagyományokat figyelembe véve érdemes megalkotni az irodalom történetét reprezentáló elmélete(ke)t. Nem tekintünk kizárólagosnak egyetlen, mégoly termékenynek tűnő szempontot vagy megközelítési módot, mint például a műfaj-, az eszme-, a társadalom-, az olvasás-, a kritika-, az ízlés-, a befogadás-,

¹² BENE SÁNDOR ÉS KECSKEMÉTI GÁBOR, *Magyar irodalomtörténet: I. Régi magyar irodalom (A kezdetektől 1700-ig)*, 2023, kézirat. A szerkesztői elképzelések folyamatos változása miatt a XVIII. Századi Osztály egy korai vázlattól eltekintve (Tüskés Gábor, „Javaslatok az új akadémiai irodalomtörténet előkészítéséhez”, in *Summa: Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére*, szerk. MACZÁK Ibolya, Pázmány irodalmi műhely: Tanulmányok 7 [Piliscsaba: PPKE BTK, 2007], 333–335) nem tette közzé nyomtatásban koncepcióját. A 2024. március 19-ei műhelynapon megvitatott kéziratot tervezet: CSÖRSZ RUMEN István, DÓBÉK Ágnes, HEGEDÜS Béla, LENGYEL Réka, RÉDEY-KERESZTÉNY János és Tüskés Gábor, *Magyar irodalomtörténet. III. kötet: A 18. század irodalma. Előzetes koncepció 2024. 03. 19.*, 2024, kézirat. A műhelynapon az Osztály tagjai által tartott előadások megjelenése folyamatban van, a szóban elhangzott és írásban beérkezett véleményeket figyelembe vettük a koncepció továbbfejlesztett változatában.

az esztétika- vagy a kommunikációtörténet, hanem törekszünk a módszerek integrációjára és az adott jelenséghez illeszkedő alkalmazására. Egy pragmatikus irodalomfoglalomból indulunk ki, amely szerint az irodalom az irodalmi művek sajátosságainak, keletkezésének, közvetítésének, befogadásának, összefüggéseinek és funkcióinak a rendszere, a közvetlen és lényegi kontextusokkal együtt.¹³ Nem elfedve a századot érintő alap kutatások hiányait, igyekszünk bemutatni egynél több értelmezési lehetőséget, miközben óvatosan bánunk a minőségi különbségek meghatározásával. Figyelünk a jellemzés és értékelés, a regisztráló és a kritikai attitűd kényes egyensúlyára, a tények szemléleti egészbe illesztésére. Törekszünk arra, hogy ne csak összegezzük, hanem lehetőleg gyarapítsuk is a tudást a szerzőkről, művekről és a század irodalmának egészéről. Fontos célunk összefüggéseiben ábrázolni a művek szemléleti, poétikai, szóhasználati, alakformálási, cselekményvezetési és más jellegzetességeit.

A megfogalmazás módjában, a szerkezeti tagolásban, a címadásban és az idézetkezelésben egyaránt szem előtt tartjuk, hogy nem egyik vagy másik irodalomtudományi iskolának vagy irányzatnak, hanem a „művelt” nagyközönségnek írunk. Látjuk, hogy az utóbbi húsz, huszonöt évben alapvetően megváltozott a közfelfogás arról, mik a sajátosságai a „művelt” olvasónak, és az irodalmi örökség ismerete a korábbinál jóval kisebb mértékben tartozik e sajátosságok közé. Tisztában vagyunk azzal, hogy a 18. század irodalma – néhány névtől eltekintve – „elsüllyedt világ” a mai olvasó számára.

Nem lemondva a szaknyelv használatáról, súlyt helyezünk a megírandó szövegek érthetőségére, és nem szeretnénk csatlakozni a diszkurzivitás atlétáinak hadrendjéhez. Tudjuk, a művelt közönségnek írt munkát nem szabad úgy megfogalmazni, hogy az csak beható irodalomtörténeti és elméleti tudás alapján, szakszótárak segítségével legyen megérthető. A szerzők kreatívan és a műfajhoz mérten érvényesíthetik egyéni nézőpontjuk következményeit, de az egyéni nézőpont nem uralkodhat el, és nem erőltethet a bemutatásra előzetes koncepciót, deduktív sémákat vagy partikuláris szempontrendszert. Az elsődleges cél a tárgyalt művek és folyamatok megértése és megvilágítása: az írók, a művek és az olvasók közti dialógus létrehozását előbbre valónak tartjuk, mint az értelmezést. Az idegenség hangsúlyozása helyett arra összpontosítunk, mi a művek relevanciája a mai kor számára, és miért érdemes ma olvasni ezeket az írásokat. A művek kidolgozását, megformáltságát, irodalomelméleti, kritika- és intézménytörténeti összefüggéseit egyenlő súlyúnak tartjuk a tartalmi és eszmei vonatkozásokkal, annak ellenére, hogy a nagyközönség az utóbbiak iránt érdeklődik elsősorban.

¹³ Vö. SZILI József szerk., *Az irodalomtörténet elmélete*, 2 köt., Opus: Irodalomelméleti tanulmányok 10–11. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989), 356; 365.